

Корупція, іллегітимність та зовнішній вплив: політичні чинники державної нестабільності

Едуард Гугнін, Національний університет «Запорізька політехніка»

У статті побудовано описово-аналітичну характеристику зв'язку корупції, делегітимізації та втрати суверенітету держави щодо суспільства як фонових чинників посилення зовнішнього впливу та руйнації політико-просторової когезії. У результаті проведеного дослідження сформульовано висновок, згідно якого повна або часткова втрата легітимності змістовно співпадає із поширенням корупції, що тягне за собою знецінення систем ціннісної та нормативної регуляції соціальної поведінки. Наголошено на тому, що корупційні практики сприяють знищенню засад моралі, права, ідеології, руйнівним чином впливають на структури влади, процедури її інституціалізації, унеможливають висунення еліт та лідерів на командні позиції в державному апараті, негативно відбиваються на владно-централізуючих можливостях держави та застосування нею легітимного фізичного насильства. Відзначено, що втраті легітимності передують втрата діалогу між владою та суспільством, габітуалізація корупції та її перетворення на ендемічну складову соціального життєустрою.

Констатовано, що корупція підвищує рівень проникності суспільства для зовнішніх акторів впливу, які користуються ситуацією розмивання кордонів політичного простору та спонукають громадян до стихійних протестів, що мають розхитати процедурні засади підтримання законності, домогтися розгортання відкритих конфліктів між державною владою та самоорганізованими спільнотами громадян та зруйнувати будь-які умови для діалогу. Зовнішні актори можуть домагатися активної дискредитації владних еліт за рахунок паралельного розгвинчування нестабільності та нарощування хвиль деструктивної критики, спрямованої на дезавування всіх різновидів легітимності: ідеологічної, етнічної, структурної, персоналістичної (харизматичної) та ін.

Зазначено, що остаточною руйнуванням держави є втрата монополії на публічне насильство в межах встановлених законом процедур. Актори зовнішнього впливу можуть вдаватися до різноманітних насильницьких дій з метою спонукати владні еліти до посилення безпеки з використанням спеціальних преторіанських угруповань (парамілітарних формувань).

Резюмовано, що поява парамілітарних формувань є індикатором крихкості держави та її неспроможності контролювати власні силові структури, про що свідчить порушення парамілітарними формуваннями звичних офіційних ієрархій та приватизація функцій легітимного насильства альтернативними щодо держави центрами сили. Наприкінці наголошено на тому, що деструктивним супроводом останніх стають зростання тіньових ринків зброї, криміналізація поведінки пересічних громадян, які перестають бачити в державі авторизованого захисника суверенітету та безпеки та перестають довіряти легітимним силовим структурам, а означені процеси передують колоніальним експансіям певних територій або їх перетворення на зони заморожених конфліктів із супутніми негативними наслідками для держави.

Ключові слова: *корупція, легітимність, політичний простір, держава, зовнішній вплив, парамілітарні формування*

Corruption, illegitimacy and external influence: political factors of state instability

Eduard Gugnin, Zaporizhzhia Polytechnic National University

The article constructs a descriptive and analytical description of the connection between corruption, delegitimization and loss of state sovereignty over society as background factors for increasing external influence and the destruction of political and spatial cohesion. As a result of the study, a conclusion was formulated, according to which the complete or partial loss of legitimacy coincides with the spread of corruption, which entails the devaluation of value and regulatory systems of social

behavior. It is emphasized that corrupt practices contribute to the destruction of morals, law, ideology, have a devastating effect on government structures, procedures for its institutionalization, prevent the nomination of elites and leaders to command positions in the state apparatus, negatively affect the power and centralizing capabilities of the state. legitimate physical violence. It is noted that the loss of legitimacy is preceded by the loss of dialogue between government and society, the habitualization of corruption and its transformation into an endemic component of social life.

It was stated that corruption increases the level of public permeability for external actors who take advantage of the situation of blurring the boundaries of political space and encourage citizens to spontaneous protests, which should shake the procedural principles of law and order, to achieve open conflicts between government and self-organized communities. what are the conditions for dialogue. External actors can seek to actively discredit the ruling elites by simultaneously unscrewing instability and escalating waves of destructive criticism aimed at disavowing all kinds of legitimacy: ideological, ethnic, structural, personalistic (charismatic), and others.

It is noted that the final destruction of the state is the loss of a monopoly on public violence within the procedures established by law. Actors of external influence can resort to various acts of violence in order to encourage the ruling elites to increase security with the use of special Praetorian groups (paramilitary formations).

It is summarized that the emergence of paramilitary formations is an indicator of the fragility of the state and its inability to control its own power structures, as evidenced by the violation of paramilitary formations of the usual official hierarchies and privatization of legitimate violence by alternative centers of power. Finally, it is emphasized that the destructive accompaniment of the latter is the growth of shadow arms markets, criminalization of the behavior of ordinary citizens who cease to see the state as an authorized defender of sovereignty and security and cease to trust legitimate law enforcement agencies, and these processes precede their colonial expansion. frozen conflicts with accompanying negative consequences for the state.

Keywords: *corruption, legitimacy, political space, state, external influence, paramilitary formations*

Коррупция, иллегитимность и внешнее влияние: политические факторы государственной нестабильности

Эдуард Гугнин, Национальный университет «Запорожская политехника»

В статье построено описательно-аналитическую характеристику связи коррупции, делегитимизации и потери суверенитета государства по отношению к обществу как фоновых факторов усиления внешнего воздействия и разрушения политико-пространственной когезии. В результате проведенного исследования сформулирован вывод, согласно которому полная или частичная потеря легитимности содержательно совпадает с распространением коррупции, что влечет за собой обесценивание систем ценностной и нормативной регуляции социального поведения. Отмечено, что коррупционные практики способствуют уничтожению основ морали, права, идеологии, разрушительным образом влияют на структуры власти, процедуры ее институционализации, делают невозможным выдвижение элит и лидеров на командные позиции в государственном аппарате, негативно отражаются на властно-централизующих возможностях государства и относительно применения легитимного физического насилия. Отмечено, что потере легитимности предшествует потеря диалога между властью и обществом, габитуализация коррупции и ее превращения в эндемическую составляющую социального жизнеустройства.

Констатируется, что коррупция повышает уровень проницаемости общества для внешних актеров влияния, которые пользуются ситуацией размывание границ политического пространства и побуждают граждан к стихийным протестам, которые должны расшатать процедурные основы поддержания законности, добиться развертывания открытых конфликтов между государственной властью и самоорганизованными сообществами граждан и разрушить любые условия для диалога. Внешние актеры могут добиваться активной дискредитации властных элит за счет параллельного развенчивания нестабильно-

сти и наращивания волн деструктивной критики, направленной на дезавуировании всех разновидностей легитимности: идеологической, этнической, структурной, персоналистической (харизматической) и др.

Отмечено, что окончательным разрушением государства является потеря монополии на публичное насилие в пределах установленных законом процедур. Актеры внешнего воздействия могут прибегать к различным насильственным действиям с целью побудить властные элиты к усилению безопасности с использованием специальных преторианских группировок (парамилитарных формирований).

Резюмировано, что появление парамилитарных формирований является индикатором хрупкости государства и его несостоятельности контролировать собственные силовые структуры, о чем свидетельствует нарушение парамилитарными формированиями привычных официальных иерархий и приватизация функций легитимного насилия альтернативными по отношению к государству центрами силы. В конце отмечено, что деструктивным сопровождением последних становятся рост теневых рынков оружия, криминализация поведения рядовых граждан, которые перестают видеть в государстве авторизованного защитника суверенитета и безопасности и перестают доверять легитимным силовым структурам, а указанные процессы предшествуют колониальной экспансии определенных территорий или их превращения в зоны замороженных конфликтов с сопутствующими негативными последствиями для государства.

Ключевые слова: коррупция, легитимность, политическое пространство, государство, внешнее воздействие, парамилитарные формирования

Вступ.

Крихкість або стабільність державної влади як соціальної інституції набуває значущості як теоретико-соціологічної, так і соціо-технологічної проблеми в епоху глобалістичних ризиків, поширення різноманітних загроз та нестабільностей. Саме від держави та її інституційних складників залежить потенціал суспільства у сфері владнання із ризиками та небезпеками. При цьому загрозою номер один будь-якого суспільства, яка створює передумови руйнації державного суверенітету та посилення зовнішнього впливу, стає корупція. Посилення корупції супроводжується неминучим послабленням легітимності, а послаблення легітимності, у свою чергу, є першим кроком в оскарженні монопольного права держави на публічне застосування насильства та примусу. Зазначеному послабленню відповідають поширення парамілітарних формувань, які стають силовими осередками альтернативних центрів влади. Зазначене актуалізує тематику дослідження в статті

Мета і завдання статті.

Метою статті є побудова описово-аналітичної характеристики зв'язку корупції, делегітимізації та втрати суверенітету держави щодо суспільства як фонових чинників посилення зовнішнього впливу та руйнації політико-просторової когезії. Завданнями статті є: а) побудова описово-аналітичної характеристики корупції, делегітимізації та втрати суверені-

ту держави щодо суспільства; б) визначення зв'язків між означеними чинниками та руйнацією політико-просторової когезії.

Аналіз попередніх досліджень з обраної теми.

Легітимність як соціально-політичний атрибут держави як соціального інституту є предметом дослідження в європейській політичній філософії, починаючи від класичної філософії Стародавньої Греції (рефлексії етико-нормативних засад політики, аналіз антиномій сили і насильства, співвідношення закону, права і моралі, концепції ідеальної держави та ідеального правління (Платон) та виховання громадянина (Аристотель); через дослідження антагонізмів влади кесаря та ієрократії (Ф. Аквінський) та становлення політичного позитивізму, матеріалізму та реалізму в Новий час, яким відповідає дослідження раціонально-правових засад легітимності (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк) (Аристотель, 1983, с. 375–644; Гоббс, 1991, с. 455–679; Лок, 2001; Макиавелли, 1996; Платон, 1971, с. 89–459).

У статті використано теоретичні ідеї концепції легітимності М. Вебера, в якій автором визначено 3 засадничі типи легітимності – традиційний, раціонально-легальний та харизматичний, та виокремлено закономірні засади реалізації влади та покори населення цій владі, а також концепції дискурсивної легітимності Ю. Габермаса та легітимації через

процедуру Н. Лумана (Алексеева, 1989, с. 110–133; Андрушкевич, 1999, с. 41–63; Вебер, 1990; Дибиров, 2002, с. 258–268; Хабермас, 1995; Luhmann, 1969).

Корупцію як соціальне явище та соціопатичний процес досліджували в межах структурного функціоналізму, постструктуралістського марксизму та неомарксизму, феноменологічній соціології (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Н. Еліас, П. Бурдьє, Е. Гідденс, Г. Беккер), що дало підстави сформулювати девіантологічну (корупція як різновид девіантної поведінки, спричиненої аномією, ціннісно-нормативною дезорієнтацією (Е. Дюркгейм) та інноваційну форму ціледосягнення через використання нелегітимних засобів досягнення мети (Р. Мертон)), конструкціоністсько-структуралістську (корупція як габітуси, диспозиції та латентні соціальні практики, фундовані на специфічному розумінні раціональності та нормативності (П. Бурдьє, П. Бергер, Т. Лукман) та акціоністську (корупція як різновид колективних дій, яка виникає в результаті їх наслідування та застосування відповідних оціночних фреймів авторизованими суб'єктами юридичних та морально-етичних санкцій – Г. Беккер)) парадигми (Андрушкевич, 1999; Беккер, 2018; Бергер та ін., 1995; Бурдьє, 2001; Дюркгейм, 1996; Дюркгейм, 2006; Дюркгейм, 2018).

Згаданий у статті третій блок досліджень стосується парамілітарних формувань – преторіанських угруповань, приватних армій та приватних військових кампаній, дослідженнями яких займалися К. Піч, Д. Сіллерс та Я. Дуглас, які аналізували історію походження преторіанських контингентів, їх статус у контексті міжнародного права, латентний вплив на військово-політичну ситуацію в державі та політичну нестабільність (Jakkie Cilliers, & Douglas, 1999; Pech, 1999).

Генералізованими індикаторами оцінки стану стабільності/крихкості держави стають можливості ключових державних інституцій, як-от політичного керівництва, армії, правоохоронної системи, судової системи і цивільних служб – у сфері гарантування державної та громадської безпеки. Вони є визначеними в дослідженнях Фонду миру в спеціальних тренінгових посібниках із визначення рівня нестабільності держав. Оцінювання здійснюється в річний термін шляхом підрахунків негативних і позитивних оцінок

за всіма індикаторами з відкритих джерел інформації. При цьому застосовується метод експертних оцінок. Експертна група обраховує підсумкові індекси стабільності/крихкості за 10-ти бальною шкалою, де 0 – полюс найвищої (ідеальної) стабільності, що відповідає низьким ризикам та загрозам, а 10 – полюс найнижчої стабільності і найвищої крихкості держави, який відповідає максимально високим ризикам і загрозам (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 16–21).

Максимальна сума балів за всіма індикаторами складає 120 балів і стає визначальною при складанні рейтингу. Усі держави в рейтингу є розподіленими на чотири групи кольорів, від червоного (найвищий рівень нестабільності та критичний рівень ризиків) до зеленого (високий рівень стабільності та відсутність ризиків) за наявності двох проміжних ступенів оцінювання – помаранчевого (держави з рівнем стабільності нижче за середній за критичного рівня ризиків) та жовтого (держави з рівнем стабільності вище середнього за низького рівня ризиків). У першому виданні Індексу в 2005 році було оцінено 75 держав, з 2007 року Індекс було застосовано щодо 178 країн. У перспективі дослідження мало б охопити всі країни світу. При цьому індексуванню підлягають лише суверенні держави, перелік яких визначається на засадах членства в ООН (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 16–21).

Результати дослідження.

Тисячолітня практика державотворення, яка базується на захисті прав і свобод людини, сформувала відповідну парадигму державного управління. Відповідно до неї відбувався розвиток людської цивілізації. Ця парадигма як і раніше використовується для формування значень стану. Суть її полягає у формуванні системи державного управління, що має суб'єктно-об'єктний характер. У цій системі держава виступає як суб'єкт, а суспільство – як об'єкт. Однак такі відносини навряд чи можна назвати ефективною взаємодією (Porovych, 2020, р. 320).

У цій частині статті автором буде розглянуто дві групи індикаторів нестабільності: соціально-політичних та державно-секьюритарних (тих, що стосуються чинників функціонування органів державної безпеки).

Перша група індикаторів стосується рівня делегітимізації і криміналізації державних

структур. Послаблення державної легітимності може відбуватися під впливом:

- масової та ендемічної корупції правлячих еліт;
- опору правлячих еліт щодо прозорості, підзвітності та політичного представництва, виявлений у результаті скандалів, журналістських розслідувань, кримінальних переслідувань або цивільних позовів;
- втрати довіри населення до державних установ та процесів (бойкот та фальсифікація виборів, масові публічні демонстрації, акції громадянської непокори, нездатність держави збирати податки, опір військовому призову в армію, збройні повстання тощо);
- зростання кримінальних синдикатів, пов'язаних із правлячими елітами (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 11).

Ендемічною прийнято називати корупцію, яка є специфічною для певного етнокультурного, економічного та політичного життєстрою. Небезпечність ендемічної корупції для сталості та стійкості держави полягає в розхищенні соціальних інституцій та фактичному руйнуванні раціонально-правової легітимності. Оскільки раціонально-правова легітимність тримається на нормах формального права, систематизованого та кодифікованого у відповідних нормативних актах, то втрата довіри до формального права супроводжується зростанням значущості неформальних та тіньових регуляторів інституційного простору.

Стрімкими темпами зростають сектори тіньової політики, тіньової економіки, тіньової освіти. Прогресують злочинність та різні форми соціальних девіацій, яким відповідають зневіра, розпач, ендемічна депресія, суїцидальні настрої серед населення.

Корупція правлячих еліт спричиняє їх неспроможність контактувати із елітами інших суспільств без розхищення власного суспільства. За рахунок втрати легітимності відбувається наповнення політичного простору акторами зовнішнього впливу, які починають використовувати слабкість корумпованих еліт у своїх власних інтересах.

В органах державної влади стають поширеними іноземні лобістські угруповання, які опікуються просуванням інтересів іноземних держав та деструктуванням державної влади, її послабленням та розхищенням. Корупція в органах влади може спричиня-

ти реакції соціального ескапізму та бунту. Водночас корумпована система злякано відтворюється через посилення офіційного ритуалізму та намагання експлуатувати харизматичний ресурс окремих політиків.

Розхищення центрів влади та проникнення іноземних лобістських угруповань в органи державної влади продовжується в економічному та культурному інституційних секторах. Національні економіки корумпованих держав перетворюються на ігрові майданчики іноземних бізнес-корпорацій, які через лобістські угруповання все більше приватизують публічні інституції. При цьому використовуються як місцеві корупційні осередки, так і ті, що є насаджуваними ззовні.

Для посилення культурного впливу суспільства-інфлюєри створюють власні культурно-просвітницькі організації. Ефективність укорінення останніх залежить від міри відчуження населення від власної етнокультури та етнокультурної різноманітності суспільства – інфлюєнта (об'єкта впливу).

Домодерне становище правлячих еліт може вмотивовувати їх до опору процесам опрозорення, деофшоризації, транспарентизації. Індикаторами подібних явищ можуть ставати скандали в ЗМІ, пов'язані із можновладцями, та всіляке цензурне та/або політичне переслідування акторів медіа-простору. Оцінка практик опору еліт модернізації може визначатися за показниками консенсусу/диссенсусу між політичними елітами та ЗМІ.

Взаємодія між владними елітами та ЗМІ в аспекті проведення інформаційної політики згоди/викриття корупційних ситуацій може розгортатися за трьома логічними сценаріями:

а) сценарій повних розбіжностей та конфронтації, змістом якого є протиборство між політикумом та ЗМІ. При цьому має місце ситуація взаємного політичного та інформаційного полювання. Політики толерують корупцію, ЗМІ її викривають, що спричиняє репресії з боку поліції та служб безпеки і т.д.;

б) сценарій повної домовленості, коли ЗМІ виступають медіа-промоутерами різних соціальних корпорацій. У цьому випадку ЗМІ стають платними пропагандистськими інструментами тіньових структур, що стає додатковим джерелом делегітимації влади;

в) сценарій динамічного ситуаціонізму, коли відповідні медіа-ресурси зазнають

політичної передислокації залежно від інтересів тих чи інших політичних угруповань.

Делегітимізація влади означає втрату всіх різновидів її легітимності: традиційного, раціонально-легального, ідеологічного, структурного, персоналізованого (харизматичного), технократичного та потестарного. Втрата традиційної легітимності відбувається за рахунок втрати авторитетності традицій і звичаїв престолоспадкування, що означає зневіру щодо сакральності та фундаментальності монархічного або теократичного життєстрою.

Втрата харизматичної легітимності відбивається на зневірі в можливість вибору та панування в суспільстві осіб з лідерськими (елітними якостями), які є фундованими на надзвичайних здібностях окремих акторів державної влади. Разом із руйнацією харизматичної легітимності держава втрачає мобілізаційний потенціал, що стає початком її деконструкції та переведення в режим зовнішнього впливу.

Втрата раціонально-легальної легітимності відбувається в векторі руйнації переконаності громадян/підданих щодо законності (легальності) й доцільності (раціональності) правопорядку та інституційності існуючої влади. За умов втрати цього типу легітимності відбувається скасування або обмеження електорального поля, політична відповідальність мандатованих осіб обмежується або скасовується, зв'язок між громадянами та інституціями влади/її персоналізованими носіями втрачається.

Таким чином, електоральне право втрачає свою процедурність, перетворюючись на фікцію. В аспекті зовнішнього впливу це відбивається на переведенні органів влади та їхніх керівників в режим іноземної кооптації та доместикації іноземних управлінських кадрів. В управлінських елітах з'являється значний відсоток імпортованих фахівців, за рахунок яких в правовій системі виникають збої через спроби імплементувати ззовні-запозичені правові інституції.

Втрата ідеологічної легітимності означає знецінення цінностей та ідеологічну аномію в суспільстві, за обставин якої суспільство перестає бути зацікавленим у тих чи інших парадигмах власного розвитку. Втраті ідеологічної легітимності відповідає фрагментація політичного порядку та відцентрові тенденції в політичному просторі.

Втраті етнічної легітимності відповідає розрив політичних еліт із етнічною більшістю і переважна опора на етнічні меншини, що призводить до знецінення державного суверенітету та появи феномену «хибних етнакратій».

Феномен хибних етнакратій полягає в тому, що націоналістичний радикалізм як ідеологія стає поширеним не стільки в середовищі етнічної більшості, скільки в середовищі етнічних меншин. Останні здійснюють пропагандистське маніпулювання ідеологією національної держави, приховуючи за її фасадом інтереси тіньових акторів та груп, які доволі часто виражають зацікавленість зовнішніх центрів управління в інших державах. Хибна етнакратія не просто відображає втрату етнічної легітимності, але і стає наслідком дезавторизації державної влади, її значної персоналістичної корумпованості та слабкості автохтонних етносів та місцевих громад (Романенко та ін., 2016, с. 144–210).

За умов втрати структурної легітимності політична система втрачає свої структуро-утворюючі функції щодо соціуму. Останнє може відображатися в поширенні лобізму в органах представницької влади, переважанні тіньових альянсів над нормативними приписами та інститутами, залежності рішень владних інстанцій від зовнішніх центрів управління, поширенні імпортованих кадрів (імпорту політичних еліт), що спричиняє недовіру з боку суспільства. Адже населення перестає коритися владі та встановлюваним нею нормам за обставин їх фіктивності та ігнорування внутрішніх інтересів суспільства, а також за наявності сумнівів щодо законності в займанні відповідних посад.

Втрата персоналізованої (харизматичної) легітимності включає недовіру до осіб із видатними якостями і відсутність умов для відтворення таких осіб у політичній системі. За подібних обставин корупційні практики (фаворитизм, непотизм, кронізм) чинять негативний вплив на відтворення якісного людського капіталу, що сприяє продукуванню соціальних груп із низькими показниками розумового та морального розвитку.

На політичній системі це відбивається перш за все у вимірі кадрових криз та кадрових дефіцитів, управлінській недієздатності, зорієнтованості політикуму на ретроградних особистостей, колишніх скомпроментованих можновладців із

кримінальним бекграундом і т.п. Дефіцит харизматичної легітимності знижує шанси суспільства на збереження автономії та цілісності в кризові періоди, що саме по собі стає фактором його культурного, економічного та політичного узалежнення.

Криза легітимності є супутньою явищу «відпливу мізків» та міграції інтелектоємної робочої сили. Такі соціальні групи утворюють фундамент для технократії, яка через кризу легітимності держави втрачає внутрішній сенс. Зрозуміло, що супутніми цьому явищами є також руйнація науки та сектору вищої освіти, фактичний розпродаж фондів наукових та технічних досягнень, стимулювання ескапістських настроїв серед природознавчої та соціо-гуманітарної інтелігенції тощо.

Остаточна втрата легітимності відбувається внаслідок втрати державою монополії на реалізацію законовідповідного фізичного насильства, або так званої потестарної легітимності. Втрата потестарної легітимності означає, з одного боку, повну втрату лояльної і покірливої більшості громадян, які залишаються відданими державі і є готовими виявляти зовнішню законслухняність.

За обставин втрати покірливої більшості держава втрачає також своїх оборонців, які є готовими бути змобілізованими на виконання функцій із її захисту. Таким чином, у результаті підсумовування першої та другої втрати ситуація складається таким чином, що державна влада в прямому сенсі «лежить під ногами», і її може перехопити будь-яка соціальна сила.

Разом з цим у соціології та політології існує емпірична закономірність, згідно якої силовий тиск перебуває в зворотно-пропорційній залежності від рівня легітимності влади. Себто, чим вищою є легітимність державної влади, тим менше насильства їй доводиться застосовувати, і навпаки: чим вищим є рівень застосовуваного насильства з боку держави, тим нижчою є її легітимність. Це є пов'язаним із тим, що легітимність держави залежить не лише від виконання правових (юридичних) норм, але і від дієвості інших систем соціо-нормативної регуляції, зокрема – моралі, ідеології, релігії і т.п.

Опір правлячих еліт щодо опрозорення їхньої діяльності залежить від рівня модернізованості суспільства та розвиненості

інституцій громадського контролю над елітами з боку самоорганізованих груп громадян. Відтворення в суспільстві практик придушення опозиції, олігархізація засобів масової інформації, патріархальний або підданський тип політичної культури не сприяють транспарентизації елітних угруповань, що робить державне панування крихким і створює приводи для масового невдоволення (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 16–21).

Процеси дестабілізації держави можуть індукуватися також послабленням держави в її функційному репертуарі, який впливає із соціальних потреб в обороні території та підтриманні правопорядку, збирання податків, реалізовувати військову мобілізацію. Істотними чинниками послаблення можуть ставати також регіональний сепаратизм, варлордизм, вихід з-під контролю виконавчої влади збройних сил, органів державної безпеки.

Фондом миру розроблена окрема підгрупа індикаторів, які стосуються ознак крихкості держави в секторі апарату безпеки (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 16–21). Зазначені індикатори можуть, зокрема, включати:

а) надмірне посилення особистих військових підрозділів глави держави (так званих елітних та преторіанських гвардійців), які не мають інституційних повноважень і перебувають у підпорядкуванні глави держави як його приватна армія. Це дозволяє цим підрозділам обходити субординаційні ланцюжки командування збройних сил держави;

б) другим пунктом є поява преторіанських військових підрозділів, які можуть виступати як у формі державних силових структур, так і приватних армій (приватних військових компаній), які використовуються для виконання незаконних доручень владної верхівки. Йдеться про політичні вбивства та терор влади проти політичної опозиції як в особі політичних лідерів, так і пересічних громадян (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 16–21).

Преторіанські військові підрозділи, у більшості випадків, є найманими парамілітарними формуваннями, сама поява яких стає ознакою потужної кризи державності і соціального розламу, множинних громадянських конфліктів. Супутнім явищем

поширення преторіанських парамілітарних формувань стає тіньовий ринок зброї, споживачами на якому стають різні верстви населення, невдоволені владою. Розповсюдження зброї, у свою чергу, інтенсифікує процеси революціонізації та криміналізації в суспільстві, радикалізує опонентів та переводить громадян у режим відкритого протистояння (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, с. 16–21).

Через зазначені обставини держава втрачає монополію на легітимний примус через органи безпеки, які все більше починають нагадувати особисту охорону з приватних агенцій. В Україні такі парамілітарні формування як приватні військові кампанії перебувають під заборобою, що, однак, не стає перепорою для функціонування різноманітних полігонів, баз тренувальних центрів з підготовки військовиків та охоронців.

Зазначене, незважаючи на проголошувани від імені офіційних органів держави заборони щодо подібних формувань, означає появу «армій поза арміями», які створюються колишніми офіцерами ЗСУ України та формують конкуруючі із державою тіньові інституції. Зрозуміло, що в наявності таких тіньових інституцій є зацікавленими, у першу чергу, клептократично-олігархічна верхівка.

Парамілітарні формування стають у руках означеної верхівки інструментами збройного опору легітимній владі, формують повстанські осередки та групи заколотників, сприяють поширенню «народних міліцій», дружин (загонів) самооборони чи інших напівкримінальних груп, які оскаржують право держави на монополію застосування суверенного насильства від імені соціальної цілісності.

Висновки.

Повна або часткова втрата легітимності змістовно співпадає із поширенням корупції, що тягне за собою знецінення систем ціннісної та нормативної регуляції соціальної поведінки. Корупційні практики сприяють знищенню засад моралі, права, ідеології, руйнівним чином впливають на структури влади, процедури її інституціалізації, унеможливають висунення еліт та лідерів на командні позиції в державному апараті, негативно відбиваються

на владно-централізуючих можливостях держави та застосування нею легітимного фізичного насильства. Втраті легітимності передують втрата діалогу між владою та суспільством, габітуалізація корупції та її перетворення на ендемічну складову соціального життєстрою.

Корупція підвищує рівень проникності суспільства для зовнішніх акторів впливу, які користуються ситуацією розмивання кордонів політичного простору та спонукають громадян до стихійних протестів, що мають розхитати процедурні засади підтримання законності, домогтися розгортання відкритих конфліктів між державною владою та самоорганізованими спільнотами громадян та зруйнувати будь-які умови для діалогу. Зовнішні актори можуть домагатися активної дискредитації владних еліт за рахунок паралельного розгвинчування нестабільності та наросування хвиль деструктивної критики, спрямованої на дезавування всіх різновидів легітимності: ідеологічної, етнічної, структурної, персоналістичної (харизматичної) та ін.

Остаточним руйнуванням держави є втрата монополії на публічне насильство в межах встановлених законом процедур. Актори зовнішнього впливу можуть вдаватися до різноманітних насильницьких дій з метою спонукати владні еліти до посилення безпеки з використанням спеціальних преторіанських угруповань (парамілітарних формувань).

Поява парамілітарних формувань є індикатором крихкості держави та її неспроможності контролювати власні силові структури, про що свідчить порушення парамілітарними формуваннями звичних офіційних ієрархій та приватизація функцій легітимного насильства альтернативними щодо держави центрами сили. Деструктивним супроводом останніх стають зростання тіньових ринків зброї, криміналізація поведінки пересічних громадян, які перестають бачити в державі авторизованого захисника суверенітету та безпеки та перестають довіряти легітимним силовим структурам. Означені процеси передують колоніальним експансіям певних територій або їх перетворення на зони заморожених конфліктів із супутніми негативними наслідками для держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Алексеева Т. А. Власть и легитимность (эволюция немарксистских подходов в современной английской политической философии). *Власть: философско-политологические аспекты*. Москва : ИФ РАН, 1989. С. 110–133.
- Андрушкевич И. Н. Легитимность, монархия, демократизация. *Полития*. 1999. № 3. С. 41–63.
- Аристотель. Собрание сочинений в 4-х томах. Москва : Мысль, 1983. Т. 4: Политика. С. 375–644.
- Беккер Г. Аутсайдеры: исследования по социологии девиантности. Москва : Элементарные формы, 2018. 272 с.
- Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва : Медиум, 1995. 323 с.
- Бурдье П. Практический смысл. Санкт-Петербург : Алетейя; Москва : Ин-т эксперимент. социологии, 2001. 562 с.
- Вебер М. Избранные произведения. Москва : Прогресс, 1990. 808 с.
- Гоббс Т. Избранные произведения в 2-х томах. Москва : Мысль, 1991. Т. 2: Левиафан. С. 455–679.
- Дибиров А. Н. Устарела ли концепция легитимности М. Вебера?: О легитимации как акте согласия общества с государственной властью. *Социально-гуманитарные знания*. 2002. № 3. С. 258–268.
- Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Москва : Канон, 1996. 432 с.
- Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2006. 352 с.
- Дюркгейм Э. Самоубийство. Москва : АСТ, 2018. 448 с.
- Лок Дж. Два трактата про владения. Киев : Основы, 2001. 274 с.
- Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве. Москва : Мысль, 1996. 639 с.
- Платон. Сочинения в трех томах. Москва : Мысль. 1971 Т. 3: Государство. С. 89–459.
- Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность: *Московские лекции и интервью*. Москва : Academia, 1995. 245 с.
- Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики : монография / Я. В. Зоська и др.; за ред. Романенко Ю. В. Киев : Меркьюри-Подолье, 2016. 369 с.
- CAST Conflict Assessment Manual. The Fund for Peace. 2014. URL: <https://fragilestatesindex.org/indicators/> (дата звернення: 12.05.2020).
- Jakkie Cilliers, Ian Douglas. The military as business – Military Professional Resources, Incorporated. URL: http://www.privatemilitary.org/Peace_Profit_or_Plunder.html#.WZGgwFFn2Uk (дата звернення: 12.09.2020).
- Luhmann Niklas. Legitimation durch Verfahren. Neuwied-Berlin, 1969. 261 p.
- Khareen Pech. Executive Outcomes – A corporate conquest. URL: http://www.privatemilitary.org/Peace_Profit_or_Plunder.html#.WZGgwFFn2Uk (дата звернення 12.09.2020).
- Popovych V. Development of social and communicative paradigm of public administration in the field of social networks. *International Journal of Data and Network Science*. 2020. No. 4. pp. 319–328. DOI: 10.5267/j.ijdns.2020.6.001.

REFERENCES

- Alekseeva, T. A. (1989). Vlast' i legitimnost' (jevoljucija nemarksistskih podhodov v sovremennoj anglijskoj politicheskoj filosofii) [Power and legitimacy (evolution of non-Marxist approaches in contemporary English political philosophy)]. *Vlast': filosofsko-politologicheskie aspekty – Power: philosophical and political aspects*. (pp. 110–133). Moskva: IF RAN, 110-133 [in Russian].
- Andrushkevich, I. N. (1969). Legitimnost', monarhija, demokratizacija [Legitimacy, Monarchy, Democratization]. *Politija*, 3, 41–63 [in Russian].
- Aristotel'. (1983). *Sobranie sochinenij v 4-h tomah* [Collected works in 4 volumes]. (Vol. 4). Moskva: Mysl' [in Russian].
- Bekker, G. (2018). *Autsajdery: issledovanija po sociologii deviantnosti* [The Outsiders: Research on the Sociology of Deviance]. Moskva: Jelementarnye formy [in Russian].
- Berger, P., & Lukman, T. (1995) *Social'noe konstruirovanie real'nosti. Traktat po sociologii znaniya* [Social construction of reality. Treatise on the Sociology of Knowledge]. Moskva: Medium [in Russian].
- Burd'e, P. (2001). *Prakticheskij smysl* [Practical meaning]. Sankt-Peterburg: Aletejjja; Moskva: In-t jeksperiment. sociologii [in Russian].
- CAST Conflict Assessment Manual. The Fund for Peace. (2014). Retrieved from <https://fragilestatesindex.org/indicators/>
- Cilliers, J., & Douglas, I. (1999). *The military as business – Military Professional Resources, Incorporated*. Retrieved from http://www.privatemilitary.org/Peace_Profit_or_Plunder.html#.WZGgwFFn2Uk.
- Dibirov, A. N. (2002). Ustarela li koncepcija legitimnosti M. Vebera?: O legitimacii kak akte soglasija obshhestva s gosudarstvennoj vlast'ju [Is M. Weber's concept of legitimacy outdated?: On legitimation as an act of the consent of society with state power]. *Social'no-gumanitarnye znaniya*, 3, 258–268 [in Russian].
- Djurkgejm, Je. (1996). *O razdelenii obshhestvennogo truda* [On the division of social labor]. Moskva: Kanon [in Russian].
- Djurkgejm, Je. (2018). *Samoubijstvo* [Suicide]. Moskva: AST [in Russian].

- Djurkgejm, Je. (2006). *Sociologija. Ee predmet, metod, prednaznachenie* [Sociology. Its subject, method, purpose]. Moskva: «Kanon+» ROOI «Reabilitacija» [in Russian].
- Gobbs, T. (1991). *Izbrannye proizvedenija v 2-h tomah* [Selected works in 2 volumes]. (Vol. 2). Moskva: Mysl' [in Russian].
- Habermas, Ju. (1995). *Demokratija. Razum. Nravstvennost': Moskovskie lekcii i interv'ju* [Democracy. Mind. Morality: Moscow lectures and interviews]. Moskva: Academia [in Russian].
- Lok, Dzh. (2001). *Dva traktaty pro vryaduvannja* [Two treatises on government]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Luhmann, N. (1969). *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied-Berlin [in Russian].
- Makiavelli, N. (1996). *Gosudar'. Rassuzhdenija o pervoj dekadje Tita Livija. O voennom iskusstve* [Sovereign. Reasoning about the first decade of Titus Livy. About the art of war]. Moskva: Mysl' [in Russian].
- Pech, K. (1999). *Executive Outcomes – A corporate conquest*. Retrieved from http://www.privatemilitary.org/Peace_Profit_or_Plunder.html#.WZGgwFFn2Uk.
- Popovych, V. (2020). Development of social and communicative paradigm of public administration in the field of social networks. *International Journal of Data and Network Science*, 4, 319–328. DOI: 10.5267/j.ijdns.2020.6.001.
- Platon. (1971). *Sochinenija v treh tomah* [Works in three volumes]. (Vol. 3). Moskva: Mysl' [in Russian].
- Romanenko, Ju. V. (Ed.). (2016). *Jetnicheskaja identichnost': sociosistemologicheskoe izmerenie geopolitiki* [Ethnic Identity: Sociosystemological Dimension of Geopolitics]. Kyiv: Merk'juri-Podol'e [in Russian].
- Veber, M. (1990). *Izbrannye proizvedenija* [Selected works]. Moskva: Progress [in Russian].

Гугнін Едуард

Кандидат соціологічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»

Email: gugnined@gmail.com

Gugnin Eduard

Candidate of Sociological Sciences, Assos. Prof.
Zaporizhzhia Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-6390-3691

Цитування: Гугнін, Е. (2020). Корупція, іллегітимність та зовнішній вплив: політичні чинники державної нестабільності. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (8), 49–58. doi: 10.15421/172074

Citation: Gugnin, E. (2020). Koruptsiia, illehitymnist ta zovnishnii vplyv: politychni chynnyky derzhavnoi nestabilnosti [Corruption, illegitimacy and external influence: political factors of state instability]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (8), 49–58. doi: 10.15421/172074

Стаття надійшла / Article arrived: 10.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 07.10.2020